

ההתייחסות לחוטא צריכה להיות כאחיו ואוהבו שיצא מדעתו, שהרחמנות עליו רבה מאד. ואם הרחיק ללכת מכלל ישראל הקדושים, תגדל עוד יותר הרחמנות עליו. וזוהי עצה נכונה לאהבת ישראל, אפילו כלפי איש שהרע לו בפועל ממש, בגופו או בממונו — שישים אל לבו שזהו שגער ממש. 'והדברים נכונים למבין' (שם משמואל — יוה"כ"פ, תרע"ג).

באותו ענין ראוי לצטט כאן מלשונו של איש האלקים, החזו"א זצ"ל (או"ח נו"ד): '...וכשם שאין ראוי לחכם לבעוס ולנקום במריע לו מתוך חולי רוח, כן אין ראוי לנקום ולשנוא את המריע מתוך חולי נפש המשכלת וחוסר משקל המדות. ואין בין בליעל למטורף הדעת ולא כלום. וכל (ענין) העונשים הוא להיות חכמת החכמים מוגבלת מאד ובלתי מספקת ליתן לפתאים ערמה, ההכרח להשתמש בעונשים להקים גדר עולם, שלא יהיה העולם טרף לשני בריאי הגוף וחלושי השכל, אבל העונש צריך להעשות מתוך יגון עמוק, נקי מרגש צרות עין בשל אחרים...'. (עוד בענין התייחסות לרשע ולימוד זכות עליו: צדקת הצדיק קו; בני יששכר — אדר מאמר י דרוש א ד"ה ואני; אמרי פינחס).

איש כי תשטה אשתו ומעלה בו — בגימטריא: 'אין אדם עובר עברה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות'. (ברכת פרץ)

פעם אחת בלבד בכל התורה כולה, מופיע צירוף ראשי תבות סמוכות של 'רוח' — אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו. יש לרמוז בזה שמשה רבינו מלמד זכות על ישראל במעשה העגל, שבגלל רוח שטות שנכנסה בהם לכך חטאו. ויש להוסיף על פי האמור בגמרא (ע"ז מד.) שמשה רבינו נתכוין לבדקן כסויות, כמו שנאמר ויזר על פני המים וישק את בני ישראל. ולכך נאמרה לשון 'קנאה' בשעה שישראל עבדו ע"ז, כאשה הסוטה הבוגדת בבעלה, כדברי הרמב"ן (שמות כג.) — הרי אותה רוח שטות שנכנסת באשה סוטה, נכנסת בישראל הסוטים מעל ה' לעבודה זרה, וכלשון חכמים (שבת פח:) עלובה כלה מזונה בתוך חופתה. (עפ"י 'נפלאות מתורתך' לר"מ ארן שליט"א, עמ' שיב)

*

'...דעל זה הוא כל מסכת סוטה — לימודים למי שעובר עליו רוח טהרה נכנסת הגמרא (ג,א). ומאן דאמר 'רוח טומאה' — היינו שישים עלילות דברים באשה יראת ה'. ויש בזה דברים עמוקים שאי אפשר לבאר בכתב. וע"כ המסקנא אינו כן — להיות שונא זימה' (ישראל קדושים' לר"צ הכהן, עמ' 64).

דף ד

'וכמה שיעור סתירה — כדי טומאה, כדי ביאה, כדי העראה, כדי הקפת הדקל... אי תנא כדי טומאה הוה אמינא כדי טומאתה וארצותה, קמ"ל כדי ביאה' — ודוקא בסתירת האשה שבעלה קינא לה אין צורך בשיעור ריצוי, כי יש לחוש שמא כבר נתרצית לו קודם הסתירה, אבל ביחוד דעלמא אין

לחוש לכך, כגון בכניסה למעלית עם אשה שאינו מכירה, או אף אם מכירה אלא שאינו גס בה, ודאי יש להצריך לשיעור יחוד כדי להרצותה, וזהו שיעור גדול משיעור ביאה, וודאי הוא יותר מכל נסיעה ארוכה שיש במעלית, אף בבנין רב קומות ביותר. ואמנם באשה שגס בה הרבה וכד' יש לאסור, אבל אין זה מצוי כלל. (עפ"י שו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד סה, כב).

נקט שם כהנחה ברורה שאין לאסור יחוד משום חשש חיבוק ונישוק, אף לדעת הרמב"ם שכל עניני קריבות אסורים מדאורייתא. אין אסור היחוד אלא משום חשש ביאה [ויש להטעים לפי מש"כ במשך חכמה (אחרי יח, ה) שמעשי קריבות אסורים משום חשש ביאה ואינם איסור עצמי (הגם שאסורים מדאורייתא), הלכך לענין יחוד משום חשש קריבות הוי כמשמרת למשמרת. דוגמא לדבר משיטת הראשונים שאין איסור בל יראה בחמץ נוקשה וכד' שאין באכילתו כרת, שי"ל לפי שאיסור ב"י הוא כענין גדר דאורייתא משום כרת דאכילה (כסברת הר"ן ריש פסחים), הלכך בחמץ שאין בו כרת אין איסור השהיה דאו'. וכאן אפילו איסור דרבנן ליתא].

ומצד החשש שמא המעלית תתקלקל ותיעצר — לא דן שם כלל. ויש לפרש טעמו כי אפילו אם נחוש לכך, הלא בכל רגע יכולים לתקנה, וודאי מירתתי. ואולם מעליות שניתנות לעצירה מבפנים ללא שליטה חיצונית, נראה ודאי שיש לאסור בהן משום יחוד.

יש להדגיש שהנידון הוא רק במצבים שאין אפשרות לשהות שם כדי שיעור טומאה, אבל כל שיכולים לשהות, אסור להתיחד אפילו לזמן מעט ביותר, כי אין שיעור לעצם איסור יחוד. ולדעת הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה צא, כב) יש בדבר איסור תורה כשאר יחוד דעלמא. וכבר מובא כן במהרי"ל דסקין, ודלא כהגאון בעל אמרי אש). ויש סוברים שאף ביחוד דעלמא אין משערים שיעור ריצוי אלא שיעור טומאה בלבד, ולפי דעה זו יש להחמיר אף במעלית, ששייך בה שהות בכדי שיעור טומאה. (וכן נטה בשו"ת שבת הלוי ח"ג קפב)

(ע"ב) 'כל אחד ואחד בעצמו שיעור' — צריך באור מה בא להשמיענו. ועוד, מדוע הדין ייקבע לפי השערה עצמית, ולמה לא נחוש לשיעור הקצר או לבינוני. ואפשר שכוונתו לומר שאכן אין בדבר מחלוקת בין החכמים, אלא כל אחד שנה לתלמידיו השיעור ששיעור בעצמו, והכל מודים שאם יש לחוש לשיעור קצר משיעורו, יש לחוש. (עפ"י הדושים ובאורים.

והעיר על פירושו זה ממה שאמרו לדעת בן עזאי שאמר כן מסוד ה' ליראיו, שלפי"ז ראוי לומר שהוא חולק על האחרים, וא"כ שוב יש לפרש כן לכל התנאים. ולכאורה י"ל גם לבן עזאי שאמר לפי שיעור בעצמו אילו היה נשוי, וידע זאת מסוד ה', ולא שנגלה לו מסוד ה' מהו השיעור הקבוע בדין.

ואולם ממה שנקט הרמב"ם להלכה כרבי עקיבא, כדי לצלות ביצה ולגמעה, משמע שנחלקו בדבר [וכבר הקשה בלקוטי הלכות (בעין משפט) מה שייך לפסוק בזה הלכה, מאחר וכל אחד ואחד בעצמו שיעור].

ונראה שיסוד מחלוקתם הוא עד כמה יש לנו לחוש לביאה בסתירה מועטת בסתם בני אדם. ואפשר שלכל הדעות אפשר להיטמא בשיעור קצר יותר, אלא נחלקו בגדר שיעור בינוני. ולפי זה מובן שדרשו (ב:) מן המקרא לשיעור סתירה כדי טומאה [ובתורא"ש כז: מבואר דהך קרא אייתר לדרשא], ומה צריך לימוד על כך — אלא ללמדנו לשער בבינוני ולא במנימלי. אך צ"ב משיעור חזרת דקל וכד', שהוא נראה כהרף עין. ושמא נפרש [עכ"פ לדעה זו] לאידך גיסא; לימדנו הכתוב שיש לשער בשיעור טומאה האפשרי הקטן ביותר, הגם שאין מסתבר שארעה טומאה בשיעור כזה. ואעפ"י שטעם האיסור משום רגלים לדבר שנטמאה, לא חילקה תורה. תדע, שהרי מקנים אפילו מאביה ומאחיה ומן השותף (כדלהלן כו), הגם שודאי אין רגלים לדבר לטומאה. ע' בית ישי עה הערה ג).

'כל האוכל לחם בלא נטילת ידיים כאילו בא על אשה זונה...' — כי על מים ראשונים נאמר והתקדשתם (ברכות גג), ואכילה בלא נטילה הרי זו קבלת גשמיות בלא קדושה, וכמוה כזנות ללא

קידושין קודמים. וכן התשיש נקרא 'אכילה' בלשון התורה ובלשון חכמים, שהוא ענין קבלה גשמית, וטעונה קדושה. (עפ"י חדושי אגדות מהר"ל)

אמר רב חייא בר אשי אמר רב: מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה... שמא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים' — דעת הרשב"א (בתשובה ח"ג רס, הובא בב"י ו"פ או"ח קסב) שלא נאמר דין זה אלא כשנטל עד סוף קשרי אצבעותיו [ורב עצמו פסק כן, במסכת חולין], והחשש הוא הואיל ואי אפשר לצמצם, שמא נטל מחוץ לאותו מקום וכשהם חוזרים לאצבעות מטמאים, אבל לפי מה שאנו נוקטים להחמיר ליטול עד סוף פיסת היד, אין לחוש למים היוצאים חוץ לפרק וחוזרים, מפני שהמים היוצאים חוץ לפרק אינם טמאים. ואין כן דעת שאר פוסקים. (ע' או"ח שם. וע' באורך בחו"א ידים א, טז-יח ואילך).

כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא'... — רש"י פרש הטעם משום מיאוס, ונחשב הוא כטומאה. ולטעם זה כתבו הפוסקים (מהרש"ל; ט"ז או"ח קנח, יג ועוד), הוא הדין בנוטל כדי רביעית בבת אחת, אף על פי שאין המים טמאים, צריך ניגוב משום מיאוס. אך זה דוקא במקום שהצריכו נטילה, אבל המטביל ידיו בנהר, אין צריך ניגוב, שלא הקפידו על מיאוס זה אלא במקום שהצריכו נטילה, והרי לא אסרו לאכול בידים לחות (שם). ואולם הרדב"ז כתב בתשובה (ח"א טו) שלפי הטעם הזה אין חילוק בין נטילה לטבילה. וכן פסק להלכה, שאין להקל בדבר כלל, אלא גם בטבילת הידים יגבן ואחר כך יאכל. (אבל במאירי משמע כדעה ראשונה, שאף לטעם דמיאוס אין צריך במטביל. [ובחו"א א' נקט במקום אחד שבמטביל א"צ ניגוב (סו"ס) כד אלא אם נפשו קצה, ובמקום אחר (כה, י) צדד שגם מטביל צריך ניגוב, וצ"ע]. וכתבו אחרונים שהמנהג לנגב תמיד, אף במטביל. ע' כף החיים קנח, פת-פט; ערוך השלחן (שם יז). ועל כן גם בהטבלת ידים נוהגים לברך לפני הניגוב ולא לפני הטבילה. ע' ילקוט יוסף ח"ג עמ' כה).

ובבית יוסף (שם) פרש טעם הניגוב משום טומאת המים, [ואף על פי שנטהרו המים במים השניים, החמירו לנגבם]. ולכן כתב שאם נטל רביעית בבת אחת אין טעון ניגוב.

ובבבאור הלכה (שם) הביא מפרוש רבנו חננאל (כאן) שהניגוב משום טומאה הוא, אך לא משום שהמים טמאים כמו שכתב הבית-יוסף [כי הרי מים שניים טהרו את הראשונים, וכמו שהקשו האחרונים], אלא מפני שהמים מכשירים את המאכל לקבל טומאה. ועם כל זאת, בטבילה לא הצריכו ניגוב, שבטבילה לא תקנו את כל דיני הנטילה. ולדעתו משמע, שאף בשופך רביעית בבת אחת צריך ניגוב. (באה"ל שם. ופיר"ח לא היה לפני מרן הבית-יוסף, כמוש"כ ב'ארץ חיים' — סתרו).

בשם הגרי"ד סולביצ'יק זצ"ל נכתב (ברשימות משיעורי הגרי"ד' — סוכה לט) לדייק מלשון הרמב"ם, שלא הביא את דין הניגוב עם דין הנטילה, אלא כתבו באחרונה (ע' בפ"ו מהל' ברכות), ומשמע שזהו דין לעצמו, משום מיאוס, ואינו מעצם תקנת הנטילה. וזה תואם את שיטתו (שם יא, ג) שברכת 'על נטילת ידים' — קודם הנטילה, ולא לאחריה קודם הניגוב. שהניגוב הוא ענין לעצמו מטעם אחר ואינו שייך לגוף הנטילה. אמנם אין הדברים מוכרחים להיות תלויים זה בזה.

עוד כתוב שם לתלות שאלה זו, האם הניגוב מחמת טומאה, כהמשך הנטילה, או מחמת מיאוס, ואינה שייכת לנטילה בעצמה — האם צריך מעשה ניגוב או אף נתנגבו הידים מאליהן שפיר דמי. ואולם החזון-איש (או"ח כה, י) כתב שלשני הטעמים אין צריך מעשה, אלא כל שנתנגבו, לית לן בה.

ולכל הטעמים, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב נג): משמע בגמרא שאין זה איסור גמור, כאכילה בלא נטילה, אלא שהוא כאוכל חולין טמאים בזמנם [זהו פירוש 'כאוכל לחם טמא' — חולין, לא תרומה

וקדשים], שאין זה דבר האסור לכל אלא לחברים שהיו אוכלים חוליהן בטהרה. ומסתבר שהאוכל בלא ניגוב אינו נחשב עברייני משום כך.

מסופקני אם דין ניגוב נאמר בפת דוקא, ו'לחם טמא' דוקא, או שמא הוא הדין אף בנוטל לדבר שטיבולו במשקה, דלכאור' לפי טעם הב"י (קנח) משום טומאת המים שעל ידיו, ל"ש פת ול"ש שאר דברים. אבל לפי הטעם שכתב רש"י משום מיאוס, יש מקום לומר דוקא בפת. ושמא נקטינן כטעם זה לעיקר אף לקולא, או עכ"פ יש לצרף טעם זה בדבר שטיבולו למשקה בזה"ז. ואף לפי טעם רבנו חננאל שהובא בבאה"ל לדין ניגוב, לפי שהמים מכשירים המאכל לקבל טומאה — דבר שטיבולו במשקה כבר הוכשר וא"צ.

ואם ננקוט כן צריך לומר שמה שכתב המשנ"ב (בסק"כ) בשם הפמ"ג שצריך לזה כל דיני נטילה שבפת, האי דינא דניגוב אינו בכלל זה. וצ"ע.

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: מסתבר דדינו כפת.

והגר"א נבנצל שליט"א כתב: נ' דהגר"א נקט לעיקר בטעמא דרש"י, וא"כ זה חזי לאיצטרופי למאי דכת"ר העיר בצדק.

'כל האוכל פת בלא ניגוב ידיים כאילו אוכל לחם טמא שנאמר ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא...' — הרמז בתיבת 'לחמם' — לח-מים (עפ"י מאירי).
לחמם טמא בגימטריא בלי נגוב ידיים. (טור).

'ככתבם וכלשונם'

'מעשה שהיה [אחד] אצל הרב הקדוש ר' איציקל ז"ל בעיר לובלין, ושאל אותו בזה הלשון: שצריך האדם לקיים שס"ה לא-תעשה, לכן כשבא לידו עבירה ולא יעשנה בזה מקיים הלא-תעשה, וזה הצדיק שהוא סגור ומסוגר על התורה ועל העבודה, והוא רחוק מכל הרע שבעולם ואין לו שום הזדמנות, איך יכול לקיים הלא-תעשה כגון עריות וכדומה, שאי אפשר שיבא לידי זה מעולם.

והשיב לו הרב ז"ל, שזה הצדיק גם כן יכול לקיים הלא-תעשה, דאמרו בגמרא כל המתיהר כאילו עבר על עריות שבתורה, נמצא כשהוא סגור בבית בודאי היצר הרע אומר לו שאין צדיק כמותך, ובזה הוא יכול לבא לגדלות ונחשב כאילו בעל עריות, ובאמת הצדיק תיכף מתמרמר על זה, ובוכה לפני הקב"ה עד שיעזור לו השי"ת ומראה לו האמת שהוא בעצמו כלא נחשב, ובזה הוא מקיים הלא-תעשה כמו שאר בני אדם. ועוד כדומה שאמרו (בזה"ק ח"א כז): כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה, וזה יכול להיות אפילו שהוא סגור בבית, והבן'. (אור יצחק לרה"ק ר"י מראדויל, וישלח)

'מהבעל שם טוב זלה"ה: מכל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני — דנודע דאם אדם מלמד חוב על איזה רשע ופוסק עליו את הדין ואומר שראוי הוא שיבוא עליו פורעניות כזה וכזה, אזי זה הדין בעצמו פוסק הוא על עצמו, שאעפ"י שאין בו עבירה זו, מכל מקום אפשר שיש לו כאילו

נעשה עבירה, היינו, המתגאה — כאילו בא על אשת איש, הכועס — כאילו עובד ע"ז. ואפשר שיכאילו' שלו הוא חמור אצלו יותר מעבירה עצמה של אותו רשע, כי מדקדקין עליו יותר. מה שאין כן אם דן אותו לזכות, ואמר שהוא מגושם הרבה, ויש לו חומר עכור עד שאי אפשר לו לכבוש את יצרו, וכיוצא מן הזכות שאפשר לדונו, אזי מלמד הזכות הזה על עצמו. וזהו שאמר **מכל פשעי הצילני בזה שחרפת נבל אל תשימני** — שלא אחרף מימי את הנבל, ואלמד עליהם זכות, בזה תציל אותי מכל פשעי, שזכות זו יהיה עלי גם כן. (כתר שם טוב ח"ב כ: ועוד)

'אמר הרב בוצינא קדישא איש אלקי הבעל-שם-טוב ז"ל נשמתו בגנוי מרומים, שאין במציאות שיהיה אדם רואה לאחד עובר עבירה אלא אם כן יש בו שמץ מנהו, מאותה עבירה עצמה או דוגמתה. על דרך משל אם רואה לאחד שבא על אשת איש, מסתמא שיש בו שמץ מזה, מעין אותה עבירה, והיינו גאווה שאמרו חכמינו ז"ל (בסוטה ד:): כל המתגאה כאילו בא על אשת איש. או שרואה שעובד ע"ז, מסתמא שיש בו שמץ מזה והיינו כעס, שאמרו ז"ל (זוהר בראשית כו:): כל הכועס כאילו עובד ע"ז, ועל דרך זה בכל העבירות, ומראין לו מן השמים, כדי שיזכור ויעשה תשובה.

ואמרו מגידי אמת שפעם אחת ראה הבעש"ט הקדוש נשמתו בגנוי מרומים, לאחר שחילל שבת. שפשו ומצא בעצמו ששימש עם צורבא מרבנן טרם שלמד ממנו דברי תורה, והיינו חילול שבת, כי ת"ח דומה לשבת. (שפתי צדיקים — וירא. וכזאת מובא ברב ייבי' — תהלים כב. ובבני יששכר — תשרי ד.ו).

דף ה

באורי אגדה ופרפראות

ר'ב הונא ור'ב חסדא, חד אמר: אתי דכא, וחד אמר: אני את דכא. ומסתברא כמאן דאמר אני את דכא, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני, ולא גבה הר סיני למעלה' — ונפקא מינה, שגם הגדול ישפיל עצמו לנמוך ממנו, ואל יאמר אין זה מכבודי — שאין לך גדול מכבוד שמים. (מהרש"א).

ע"ע דרכים שונות בבאור ענין זה: רסיסי לילה יא כו לד לח; קומץ המנחה עב. ואולי אפשר לפרש שנחלקו שתי הדעות האם השיפלות והיסורין הנם אמצעים וכלים ביד האדם כדי לעלות ולהתדבק בהש"ת ('דכא אתי'), או הם כשלעצמם, ללא פעולה מצד האדם, מועילים לכך שהקב"ה משרה שכינתו עליו ('אני את דכא'). ובוה יש לפרש שר'ב הונא ור'ב חסדא לשיטתם הלכו, בברכות (ה:): 'אמר רבא ואיתימא ר'ב חסדא: אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו... אמר רבא אמר ר'ב חסדא אמר ר'ב הונא כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין. ועל דרך זו נחלקו ר'ב הונא ור'ב חסדא לעיל, אם בעל גסות-הרוח נמשל לזקן השבולת שהוא נשבר ונופל מאליו (כפרש"י), כלומר הגאווה בעצמה היא השוברת אותו. או נמשל לגוף השבולת, שהאדם מלקט את הגבוהה — שלפי זה השבירה אינה בגאווה עצמה אלא באה מבחון, והגאווה אינה אלא גורם לשבירה.

כל אדם שיש בו גסות הרוח, אין עפרו ננער' — הקשו התוס' מדוע לא מנו זאת במשנת חלק, באותם

א. לה יטמא — רבי ישמעאל אומר: רשות. בא הכתוב ללמד שאין הקרובים בכלל איסור טומאת כהנים. רבי עקיבא אומר: חובה. (כי לרשות לא הוצרך, שכבר נאמר כי אם לשארו). הלכה כרבי עקיבא, ומטמאים את הכהן בעל כרחו לקרוביו, כדי שיתעסק בהם ויתאבל עליהם. (רמב"ם אבל ב,ו; או"ז ח"ב תכו). ונחלקו ראשונים אם מצוה זו קיימת בכהנים בלבד או גם בשאר ישראל.

ב. לעולם בהם תעבדו — רשות. דברי רבי ישמעאל. (בא הכתוב ללמד שבני התושבים הגרים בכנען אינם בכלל לא תחיה כל נשמה). רבי עקיבא אומר: חובה. וכן הלכה, שהמשרר עבדו עובר ב'עשה'. (רמב"ם עבדים ט,ו; או"ז ח"ב תכו). ויש אומרים שאין איסור אלא כשמשררו בכדי אבל כגון לצורך מצוה מותר. ויש סוברים רק אם העבד עשה לו טובה, יכול הרב לשחררו כגמול על טובתו, והרי זו כמכירה ולא כמתנה. (ע' בראשונים גטין לח; מגיד משנה זכיה ומתנה ט,יא).

ג. לא תחיה כל נשמה נאמר בשבע אומות שהיו יושבים בארץ כנען. אחד משאר האומות שהוליד בן מן הכנענית — אותו בן רשאים לקיימו, שבאומות הלך אחר הזכר. (וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו). אבל כנעני הבא על אחת מן האומות והוליד ממנה בן, אי אתה רשאי לקיימו לעבד (אשר הולידו בארצכם — מן הנולדים בארצכם ולא מן הגרים בארצכם).

דף ד

ה. כמה שיעור סתירה?

שיעור סתירה כדי טומאה, כלומר כדי העראה (= תחילת ביאה), ללא דברי ריצוי קודמים (כי אפשר שקודם הסתירה כבר נתרצו). ונחלקו החכמים במשך שיעור זה בדיוק, כמפורט בגמרא. כל אחד בעצמו שיעור.

א. אמרו בירושלמי, שיעורים אלו לאחר התרת סינר. (מובא בתוס'. כלומר מלבד השיעור שאמרו, צריך תוספת זמן כדי לשכב ולפשוט מהבגדים, וגם להלבישם ולתקנם כמתחילה. ע' אגרות משה אה"ע ח"ד סה, כב; שו"ת אור שמח לו).

ב. הלכה כרבי עקיבא וכפירוש הגמרא, כדי לצלות ביצה ולגמעה. והוא כדי גמיעת שלש ביצים (כ"מ בגמרא). הרי שהצלייה לבדה כדי גמיעת שתי ביצים. ושיעור הצלייה הוא כדי שתיית כוס, כלומר כדי שתיית רביעית. נמצא שיעור טומאה כדי שתיית רביעית ומחצה. (כ"מ בגמרא; פסקי ריא"ז; שו"ת אור שמח לו).

ג. לעצם איסור יחוד אין שיעור, וכל שיש אפשרות להתייחד שם כדי טומאה, אסור מהתורה להתייחד אפילו בפחות מכשיעור זה, [משא"כ כשאי אפשר לשהות כדי טומאה, אין זה יחוד כלל], אלא שאם נסתרה פחות מכשיעור לא נאסרה על בעלה ואינה שותה. ויתכן שבמקום שאין שם איסור יחוד בעלמא, כגון פתח פתוח לרשות הרבים או שבעלה בעיר, אם קינא לה בעלה, מותר לה להיסתר שם בפחות מכשיעור טומאה, אבל בכשיעור משמע שאסורה באיסור יחוד ממש. רצ"ע. (עפ"י מנחת שלמה ח"א צא, כב).

ד. הנודע-ביהודה (אהע"ת סק) נסתפק לומר שמא אם ראו העדים שנסתרה ואינם יודעים כמה זמן כבר היו שם, אסורה. לא אמרו שיעור סתירה אלא כשראו העדים שלא שהו יותר, שאז ודאי לא נטמאה. אך נטה יותר לומר שאף באופן הראשון אין כאן סתירה האוסרת. וכן נקט בתשובת בית דוד (נה. מובא בפתחי תשובה אה"ע קעח, טו). מסופקני לומר שגם אם ננקוט כן, מ"מ כשיש עד אחד שנטמאה, גם אם העדים לא ראו שיעור סתירה — אסורה ואינה שותה, שהרי טעם נאמנותו משום רגלים לדבר, וכל שנסתרה לאחר קינוי יש רגלים לדבר [ונראה שזהו טעמו של ר"ד עראמה (מובא במנ"ח שסה, לח) שאי אפשר למחול מיד כשנסתרה, אפילו עדיין לא שהתה כדי טומאה] — שמסתבר שאין תוספת ריעותא בכך שראינו ששהתה יותר. אך הנוב"י שם צדד לומר שאין 'רגלים לדבר' לזנות אלא כאשר שהו כדי סתירה, וצ"ע.

1. א. הנוטל ידיו האם צריך להגביהן או להשפילן?

ב. מה דין ניגוב הידים?

ג. מהו איסורו וענישו של האוכל בלא נטילת ידים?

א. הנוטל ידיו לאכילה — צריך שיגביה ידיו למעלה, שמא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים.

א. לפרש"י החשש הוא שמא יצאו מים ראשונים [קודם שנתן את השניים] חוץ לפרק, למקום שלא הגיעו אח"כ השניים, ואם ישפיל ידיו ויחזרו הראשונים לתוך הפרק, יטמאו המים את הידים. ולפי שיטה זו — כתב המאירי — אם מקפיד ליטול השניים עד מקום שהגיעו הראשונים, אין חשש.

ויש סוברים, אפילו הגיעו מים שניים עד למקום שהגיעו הראשונים, אין השניים מטהרים חוץ לפרק הלכך כשחוזרים המים לתוך הפרק מטמאים את הידים.

ב. המשנ"ב (קסב סק"ג) נקט שעיקר דין הגבהה אמור לאחר נטילת מים שניים, אבל קודם לכן, גם אם משפיל ונכנסו המים תוך הפרק, מים שניים מטהרים אותם. והחזון-איש (ידים א, יח) תמה על כך וכתב שדין הגבהה הוא מתחילת נטילת ראשונים עד אחר הניגוב. (בשו"ת הראב"ד (כג) מבואר שאין חשש במים הראשונים אם יצאו חוץ לפרק וחזרו, אלא רק במים השניים. ומבואר לכאורה כדברי המשנ"ב שהשניים מטהרים גם את המים שיצאו וחזרו).

ג. המשפיל ידיו מתחילה ועד סוף [כלומר, עד שנתן מים שניים] — מותר, שהרי לא יצאו המים מתוך הפרק החוצה. ויזהר שלא יגביה ראשי אצבעותיו מתחילה וישפילם. (מאירי, מהר"י בן חביב, מובא בב"י וברמ"א קסב, א).

ד. שפך רביעית בבת אחת, שאין שם מים טמאים, אין צריך להקפיד להגביה ידיו. (כן דעת רוב הפוסקים, וכן סתם בשו"ע שם. ועל כך אנו סומכים. ע' משנ"ב שם; חזו"א ידים א, יט). יש אומרים שאם שופך על ידיו שלש פעמים אין צריך להזהר בכל זה. ויש מפקפקים (ע"ש ברמ"א ומשנ"ב ובאה"ל).

ה. יש סוברים שאם נוטל עד מקום חיבור כף היד לזרוע, אין צריך להזהר בדבר. לא חששו אלא כשנוטל עד סוף פרקי אצבעותיו, שכיון שא"א לצמצם חוששים שמא יצאו המים חוץ לקשרי האצבעות וחזרו. (שו"ע קסב, א, עפ"י הרשב"א). ויש חולקים בזה. ובשעת הדחק יש לסמוך על דעה ראשונה, ובפרט כשנוטלים רביעית בבת אחת. (משנ"ב שם, מא"ר).

ויש אומרים שלעולם יש להגביה הידים, כדי שיבואו המים בכל שטח האצבעות. וגם טעם נסתר יש בדבר. (ע' מגן אברהם; חדושי אגדות מהר"ל. וכתב שלכך רב, הגם שהיה אמורא שיש לו לפרש דבריו, לא פירש הטעם המבואר בברייתא).

ו. בדיעבד, אם לא הגביה — כל שלא ראה שיצאו המים חוץ לפרק וחזור — אין מחויב ליתול שנית. (עפ"י משנ"ב קסב סק"ב ושעה"צ). והחזון-איש (ידיים א, יח) נקט שידיו טמאות.

במים אחרונים — צריך שישפיל ידיו למטה, כדי שתירד הזוהמה ותצא.

ב. אמר רבי אבהו: כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא...
א. נחלקו הפוסקים כאשר נוטל רביעית בבת אחת, האם צריך ניגוב משום מיאוס, או כיון שברביעית אין המים טמאים, אין צריך ניגוב. וכל שכן בטבילת הידים בנהר וכד'.
ואולם מי שדעתו קצה עליו יש בו משום מיאוס וצריך ניגוב. (עפ"י או"ח סוס"י קנח ובמשנ"ב).
ב. הסכמת הפוסקים לברך ברכת הנטילה לאחר הנטילה וקודם הניגוב, שאז נשלמת המצוה. (עפ"י תוס' פסחים ז: רא"ש ברכות ז, לד; פסחים א, י). ואף בטבילת הידים נוהגים כן.
ג. יש מי שכתב על פי משמעות לשון הגמרא, שאין בדבר איסור גמור, ומסתבר שהאוכל בלא ניגוב אינו עבריין כמו האוכל ללא נטילה. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ב נג).

ג. דרשו חכמים: כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה...
אמר רבי זריקא אמר רבי אלעזר: כל המזולזל בנטילת ידים (שאוכל תמיד בלא נטילה. רש"י, וע' באר היטב קנח סקט"ז) נעקר מן העולם (שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה רש"י). ונעקר על ידי עניות. (תוס', עפ"י שבת סב).
במסכת עדיות (ה) מבואר שהמזולזל בנטילת ידים חייב נידוי (ומובא באו"ח קנח, ט).

ד פ י מ ד — ה

ז. א. הבא על אשת איש, מה ענשו לעולם הבא?
ב. אלו מאמרים הובאו בסוגינתנו בגנות הגאווה וגסות הרוח וענשן, ובשבח הענוה ושפלות הרוח?
ג. תלמיד חכם, האם יהא שפל לגמרי או ראוי שתהיה בו מעט מן הגסות כדי שיהא יראוי על הבריות?
א. דרש רבא את הפסוק ואשת איש נפש יקרה תצוד: כל הבא על אשת איש, אפילו למד תורה דכתיב בה יקרה היא מפנינים, היא תצודנו לדינה של גיהנם.
וכן אמרו במקום אחר: כל הבא על אשת איש ואסרה על בעלה — נטרד מן העולם. ומה שאמרו בבבא מציעא, הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא, פרשו התוס' שמדובר כשעשה תשובה. וכן תשובה עם יסורין מכפרת.
ועוד דרשו על הכתוב יד ליד לא ינקה רע — כל הבא על אשת איש אפילו הקנהו להקב"ה שמים וארץ כאברהם אבינו, לא ינקה מדינה של גיהנם (רב). דבי רבי שילא דרשו: אפילו קיבל תורה כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם. ורבי יוחנן דרש: אפילו עושה צדקה בסתר לא ינקה מדינה של גיהנם.